

доохоронного законодавства). Тривалий розвиток лісової, лісозаготівельної та лісопереробної промисловості по екстенсивному шляху часто є перешкодою при створенні нових та накладає свій відбиток на функціонування існуючих об'єктів ПЗФ. Під заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи часто передавалися лісові насадження, які не повною мірою відповідали вимогам природоохоронного законодавства, створення цих об'єктів часто проводилося без належного наукового обстеження та вивчення. Саме цим можна пояснити появу заказників місцевого значення, створених з метою: "Збереження високопродуктивного смерекового насадження віком 120 р." (заповідне урочище "Рожанське" в Рожанському л-ві Славського ДЛГ) чи "Збереження у природному стані цінних березових насаджень" (заповідне урочище "Березовий гай" в Латавницькому л-ві Стрийського ДЛГ) і цілий ряд інших об'єктів. За даними М.А. Голубця (1978), корінні смерекові насадження на території Сколівських Бескид практично не зустрічаються, тому часове обмеження терміну існування об'єктів природоохоронного фонду, створених у похідних смережинах, в яких з віку 50-60 років інтенсивно розвивається коренева губка та опеньок осінній, на наш погляд, конче необхідне. А говорити про якусь унікальність та можливість тривалого збереження у природному стані березового насадження взагалі безмістовно.

З огляду на вищесказане, створення нових об'єктів ПЗФ на території лісових земель необхідно, на наш погляд, проводити на основі менеджмент-планів, робота над якими повинна складатися з таких етапів:

1. *Пошук територій* для виділення в якості об'єктів природоохоронного фонду. Попередня інформація може бути отримана від науковців, або у результаті спільного пошуку працівників лісової охорони та спеціалістів (лісівників, ботаніків, зоологів, географів тощо). Основним завданням на цьому етапі є визначення доцільності заповідання та встановлення екологічних пріоритетів конкретної ділянки.

2. *Формування групи експертів*. Роботу із обґрунтування створення об'єктів ПЗФ повинна виконувати група експертів різного профілю (лісівник, географ, ботанік, зоолог, економіст, соціолог).

3. *Збір інформації про об'єкт*. Група спеціалістів повинна опрацювати наявну інформацію про об'єкт, провести необхідні польові обстеження. При відсутності достатнього рівня попередніх даних, ця робота може вимагати проведення досліджень протягом одного-двох вегетаційних періодів, що дозволить встановити цінність лісового насадження чи окремих його компонентів, намітити режим господарського впливу з метою підтримки необхідних складових частин екосистеми у оптимальному стані (з погляду збереження та охорони), визначити можливі часові межі функціонування об'єкта.

4. *Підготовка робочої документації*. На основі досліджень подається детальне обґрунтування на створення об'єкта, в якому вказується: цінність у цілому та визначаються пріоритети охорони окремих складових лісового біогеоценозу; визначається режим функціонування та необхідність і можливість проведення господарських заходів, спрямованих на підтримання сталого функціонування об'єкта.

5. *Підготовка менеджмент-плану об'єкта*. Вказується виконавець запланованих заходів; режим ведення господарства; організацію, яка відповідає за проведення необхідних наукових досліджень, моніторинг та контроль за станом біо-

ти. Менеджмент-план складається на певний період. Для об'єктів рівня заказник, пам'ятка природи, заповідне урочище (як загальнодержавного так і місцевого значення) такі плани варто складати на період до 5 років, передбачаючи конкретні щорічні заходи, які повинні виконуватися у межах території, взятої під охорону. У рамках менеджмент-плану об'єкта можуть бути передбачені щорічні робочі плани, основним завданням яких є аналіз результатів виконаних робіт та коректування необхідних подальших заходів.

6. *Фінансові розрахунки*. У рамках розробки менеджмент-плану по кожному об'єкту необхідно розрахувати кількість коштів необхідних для створення та, попередньо, визначити кошти, необхідні для забезпечення успішного і тривалого функціонування об'єкта.

7. *Проведення еколого-просвітницької роботи серед населення*. Без проведення цілеспрямованої роз'яснювальної роботи охорона та збереження об'єкта буде неможлива.

Розробка менеджмент-планів для конкретних заповідних об'єктів на стадії їх створення дозволить запобігти помилкам та забезпечити стаке функціонування таких природоохоронних територій у межах земель лісгосподарських підприємств.

На основі окремих менеджмент-планів на рівні лісгосподарського об'єднання повинна бути розроблена менеджмент-програма керівництва всіма заповідними об'єктами, які розташовані у державному лісовому фонді області.

Література

1. Голубець М.А. Ельники Украинских Карпат. – К.: Наукова думка, 1978. – 264 с.
2. Кукурудза М.М. Менеджмент національних парків: Навч. посіб. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2000. – 124 с.
3. Олешенко В.І., Малишева Н.Р. Організаційно-правові засади збереження біорізноманіття// Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. – К., 1997. С. 11-39.
4. Реймерс Н.Ф., Штильмарк Ф.Р. Особо охраняемые природные территории. – М.: Наука, 1978.
5. Christiansen M.I. Park planning Handbook. – New York: John Wiley & Sons, 1977.
6. Miller K.R. Planning national parks for ecodevelopment-methods and cases from Latin America. – Madrid, 1982.
7. Parks and protected areas in Canada: planning and management. – Oxford: Oxford university press, 1993.

УДК 504+630.9+630.64

Проф. А.Ф. Чмыр¹, д.б.н.; А.В. Жигунов², д.с.-х.н.;
доц. А.Б. Злотницький³, к.э.н. – Санкт-Петербург

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ УПРАВЛЕНИЯ В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ЛЕСНОМ ХОЗЯЙСТВЕ РОССИИ

Розглядаються основні аспекти адміністративного та економічного управління, які є актуальними на глобальному, державному та регіональному рівнях для подальшого роз-

¹ чл. - корр. РАСХН, директор;

² зам. директора

³ зав. отделом экономики – Санкт-Петербургский научно-исследовательский институт лесного хозяйства

витку еколого-економічного вчення, формування та реалізації політики сталого розвитку управління лісами, процесами лісокористування та охорони навколишнього природного середовища. Їх реалізація в процесі реорганізації лісового господарства Росії повинна створити передумови реалізації на території країни основних положень та вимог Монреальського процесу, Хельсінгської і Кіотської угод.

*Prof., Dr. Andriy Chmyr, member of Russian Academy of Agricultural Science, director;
Dr. Anatoliy Zygunov, deputy director; Dr. Alexander Zlotnytsky, Head of the
Department of Economic¹ – Sank-Petersburg*

Improvement of administrative and economic management mechanisms in Russian forestry sector in the field of environment protection

Discussed main points of administrative and economic management which are actual on Global, State and Regional levels for further Ecological-Economic Doctrine development, forming an realization the Sustainable Development Policy of forest, forest utilization process and nature protection management. Their realization within process of Russian Forestry reorganization should create preconditions for realization on country' territory the main points and requirements of Montreal process, Helsinki and Kyoto agreements.

Происходящие процессы реформирования экономики России, связанные с изменением форм собственности, ориентируют производственную деятельность на получение максимальной прибыли. Это приводит, как показывает опыт развития различных стран мира, к существенному увеличению нагрузки на окружающую природную среду. Она нуждается в усиленной защите, в целенаправленном формировании ее качества. Леса являются природным каркасом территории, выполняющим основную функцию при реализации практически всех природных мероприятий. Они участвуют во многих процессах, протекающих в биосфере, обеспечивая за счет трансформации потоков энергии и биогенного круговорота веществ относительную стабильность в изменении газового состава атмосферы, гидрологии суши, состоянии почвенного покрова и др.

В настоящее время правовой основой формирования качества природной среды и регулирования природопользования в России выступают "Лесной кодекс РФ", Земельный кодекс РСФСР", "Водный кодекс РФ", закон РФ "О животном мире", закон РФ "Об охране окружающей природной среды" и другие законодательные акты. Характерным для этой правовой основы является отсутствие системности – практически осуществляется управление не окружающей природной средой как системой, а отдельными ее элементами – природными ресурсами.

Предстоит существенно пересмотреть исходные позиции управления природопользованием, руководствуясь, в первую очередь, конституционным правом граждан на благоприятную окружающую среду.

Во-первых, следует провозгласить положение о том, что необходимо управлять природной средой как системой.

Во-вторых, разработать параметры качества природной среды на уровне общегосударственном, региона и муниципального образования и использовать их как основу организации и регулирования экономических отношений между субъектами в сфере охраны окружающей среды и природопользования.

В-третьих, следует провозгласить приоритетным формирование целевого качества природной среды. Природопользование должно осуществляться только в пределах выхода на целевые параметры качества окружающей природной среды.

В-четвертых, следует провозгласить, что природопользование должно быть комплексным, основанным на межведомственных принципах и ориентированным на жизненно важные интересы населения.

В-пятых, следует сформулировать принципы комплексного природопользования, включающего все виды природных ресурсов.

В-шестых, следует пересмотреть экономико-правовой механизм регулирования отношений в сфере природовоспроизводства и природопользования. Самой существенной начальной его частью должна быть законодательная регламентация региональных экологических программ, решающая две главные задачи:

- установление целевых параметров качества природной среды региона, в целях обеспечения необходимых условий построения механизма ответственности за состояние природной среды и механизма контроля за реализацией экологически и экономически обоснованной стратегии природовоспроизводства и природопользования;
- формирование механизма финансирования затрат на мероприятия, составляющие суть экологически и экономически обоснованной стратегии природовоспроизводства и природопользования.

Реформирование отношений собственности на природные ресурсы является основой изменения общего порядка платежей за природопользование, а также распределения платежей между субъектами права собственности. При решении этого вопроса важно, во-первых, обеспечить полное изъятие дифференциальной ренты I (то есть части прибыли природопользователя, которая обусловлена не результатами его хозяйствования, а природными факторами); во-вторых, разграничить функциональное назначение платежей: платежи как налоги – прерогатива представительной власти, платежи как лицензионный сбор – прерогатива исполнительной власти; в-третьих, обеспечить распределение платежей за пользование природными ресурсами между субъектами права собственности на них (включая и муниципальные органы) в зависимости от их роли и места в регулировании этих отношений.

В стране ведется серьезная работа в области реформирования системы отношений в природовоспроизводстве и природопользовании, перестройки механизма их регулирования.

К настоящему времени уже разработаны и используются критерии и индикаторы устойчивого управления умеренными и бореальными лесами, предназначенные для оценки успешности управления лесами на национальном уровне (для России – на федеральном и региональном).

Большое значение придается разработке и использованию экономических механизмов управления в области охраны окружающей среды. К их числу следует отнести методы экономической оценки участков лесного фонда и комплексной автоматизированной оценки ущерба от лесных пожаров, в которых оцениваются не только наличные ресурсы, но и экологическая составляющая – осуществляется оценка биогеоценоза как фактора водоохранного и водорегулирующего, почво- и полезащитного, санитарно-гигиенического и обитания лесной фауны и т.д. Практические расчеты показывают, что экологическая составляющая существенно превышает стоимость наличных ресурсов.

¹ Sank-Petersburg Scientific-Research Institute of Forestry

Осуществляется разработка нормативных правовых и методических вопросов обязательного страхования лесов как объекта собственности и страхования гражданской ответственности за причинение ущерба лесному хозяйству, что позволит внедрить новые – экономические (рыночные) методы в практику охраны и защиты леса, как элемента окружающей природной среды, обеспечить дополнительное целевое защищенное финансирование подготовительных (предупредительных) мероприятий по охране и защите леса, мероприятий по обнаружению и тушению пожаров, лесовосстановлению на площадях, пострадавших от воздействия природных и антропогенных факторов.

В связи с резким увеличением в последние годы содержания CO₂ в атмосфере, возникновением "парникового эффекта" и связанного с ним глобального изменения климата разрабатываются проекты по созданию лесосырьевых плантаций, позволяющих "ввести в эксплуатацию" дополнительный канал депонирования углерода из атмосферы.

В целях информационного обеспечения устойчивого управления лесами и охраной окружающей природной среды создана национальная база данных о лесах России и динамических процессах в лесных экосистемах. После завершения формирования геоинформационной системы "Леса России" на федеральном уровне ведется активная работа по созданию ГИС регионального и локального уровней.

УДК 330

Доц. Л.В. Рібун, к.е.н. – УкрДЛТУ

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМ РЕСУРСОЗБЕРІГАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглядається проблема зростаючого навантаження сучасного виробництва на оточуюче середовище та її відображення в економічній науці і, зокрема, економічній теорії. Автор обґрунтовує необхідність більш широкого трактування предмету економічної теорії, саме з врахуванням екологічного аспекту сучасного виробництва, необхідності інтеграції наукових досліджень з метою вироблення ефективної ресурсозберігаючої, у тому числі природозберігаючої, концепції економічного зростання національної економіки.

Doc. Lubomyr Ribun – USUFWT

Actualization of problems of resource saving in conditions of contemporary industry

The article deals with the problem of the increasing impact of contemporary industry on the environment and its reflection in economic science, and, especially, economic theory.

The author motivates the necessity of wider explanation of the subject of economic theory, especially taking in to account the ecologic aspect of modern industry, the necessity of integration of scientific investigation aimed to form the effective resource saving, besides, nature saving conception of economic increase of the national economy.

Сучасна економіка здійснює суттєвий негативний вплив на оточуюче природне середовище, який виходить за рамки його відтворювальних можливостей. При цьому виникає об'єктивне протиріччя між двома рівнозначними суспільними потребами: по-перше, потребою у подальшому розвитку виробництва і, по-друге, у збереженні нормальних природних умов життя людей. Це протиріччя є наслідком тривалого розвитку виробництва на традиційних ресурсно-витратних прин-

ципах. Воно проявляється у формуванні та посиленні в останні десятиліття екологічних обмежень дальшого розвитку національної економіки.

Це екологічне обмеження склалось і посилюється у двох основних напрямках: по-перше, у розширенні кола природних компонентів виробництва, які стають дефіцитними, що призводить до подорожчання виробництва (енергоносії, питна та технічна вода) і, по-друге, у суттєвому погіршенні природних умов людського існування, що призводить до росту захворювань населення, і, відповідно, до збільшення суспільних витрат на їх ліквідацію і профілактику (Чорнобиль, Закарпаття, "незрозумілі" хвороби дітей в Чернівцях, Червонограді, південно-східних областях України), що у кінцевому рахунку також є фактором подорожчання виробництва.

Ці обмеження свідчать, що у сучасній господарській діяльності продовжують переважати технологічно застарілі ресурсовитратні методи виробництва, які обумовлюють дестабілізацію оточуючого середовища порушенням природної рівноваги та екологічно небезпечними відходами і забезпечують приріст виробництва за рахунок руйнування природних умов існування людей. Зрозуміло, що на цих традиційних методах виробництва нова економічна система України не може бути створена.

Розв'язання цього нового об'єктивного протиріччя між суспільними потребами у подальшому розвитку виробництва і збереженні оточуючого середовища, подолання виникаючих екологічних обмежень виробництва можливе тільки шляхом його екологізації. Це означає ресурсозберігаючо-природоохоронну орієнтацію подальшого розвитку продуктивних сил на якісно нових принципах безвідходності, регенерації, рециркуляції, утилізації, які забезпечуватимуть одночасно високу ефективність використання ресурсів і збереженість природного середовища відповідно до змін у процесах матеріального виробництва.

Така якісна перебудова продуктивних сил під тиском екологічних обмежень означає, що виникла нова об'єктивна закономірність: необхідність відповідності темпів і рівня економічного зростання національної економіки загальним умовам збереження природного середовища.

Під впливом цієї закономірності практично у всіх розвинутих державах світу відбуваються якісні зміни у матеріально-технічній та технологічній базі виробництва – виникають нові малоресурсомісткі та регенераційні види виробництва, природоохоронні технології і цілі утилізаційні галузі. Причому розвиток таких виробництв почався ще в 70-ті роки ХХ ст. Зростаюча суспільна необхідність у такій перебудові національної економіки, на жаль не знайшла широкого відображення ні в одному з документів по реформуванні економічної системи України.

На основі сказаного вище обґрунтовано виникає питання про зміни в об'єкті економічної теорії як науки. Предметом економічної теорії були і залишаються економічні відносини. Але об'єкт цих відносин, які раніше обмежувалися відносинами між людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ, тобто сферою відтворення матеріальних благ, які забезпечували людське існування, у сучасних умовах розширюється, включаючи у себе також і відносини між людьми з приводу збереження та відтворення природного середовища. Тому предметом економічної теорії як науки, виходячи з реалій сьогодення, слід вважати систему відносин з приводу ефективного використання обмежених виробничих (і, у першу чергу, природних) ресурсів та управління ними з метою